

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELER VE BAŞARI ETMENLERİ*

**Ramazan GÖKBUNAR¹
Alper DOĞAN²**

ÖZ

Kadınların toplumdaki yeri konusunda gelişen olumsuz değer yargıları kadınları gelenekselleşen bir eşitsizliğe maruz bırakmıştır. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması ile birlikte kadının sosyal, kültürel yaşama katılımının arttığını, ekonomide aldığı rollerin iyileştğini, bunların da dolaysız olarak ülkelerin refah seviyesinde artış yaptığı kanıtlanmıştır. Bu nedenle, politik kararların en önemli yansıması olan devlet bütçelerinin toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermede önemli bir araç olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme uygulamalarının incelenmesi ve uygulamanın yeni adapte edilmeye çalışıldığı mevcut durumun, gerekli koşulların, uygulama zorluklarının açıklanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe, Devlet Bütçesi.*

GENDER BUDGETS AND SUCCESS FACTORS

ABSTRACT

Value judgments of societies which developed towards the idea that women are weak exposed women to a conventional inequality. Nevertheless, recent studies proved the fact that, in parallel with the decrement of gender gap, women's participation in social and cultural life has increased, that she can play an active role in economics, and that these factors directly lead to an liability of increase on the prosperity levels of countries. That's why the becoming gender gap sensitiveness of government budgets which are the most

* Bu makale, Prof. Dr. Ramazan Gökbunar danışmanlığında, Alper Doğan tarafından Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Maliye Anabilim dalında doktora tezi olarak savunulan "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye Değerlendirmesi" adlı çalışmadan faydalanarak hazırlanmıştır.

¹ Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Uncubozköy, MANİSA/TR. E-Posta: ramazan.gokbunar@cbu.edu.tr.

² Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Çiğli Kampüsü, İZMİR/TR. E-Posta: alper.dogan@ikc.edu.tr.

important reflection of political decisions are an important vehicle in their protection of gender equality so as to destroy gender gap.

The aim of this study is the examination of Gender Gap applications and the explanation of the current situation, the necessary circumstances and the application difficulties in the application is now trying to be adapted.

Keywords: *Gender Inequality, Gender Budget, Govenment Budget.*

1. Giriş

Doğası gereği insanoğlu, diğer çoğu canlılar gibi erkek ve dişi olmak üzere iki ayrı cins olarak yaratılmıştır. Bu biyolojik farklılık, sosyal bir varlık olan insanların yaşantısına doğal yaşamdan farklı olarak toplumsal bir takım kurallar ile yansımış ve biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet kavramını doğurmuştur.

Tarih boyunca kadınlar fiziksel olarak erkekler kadar güçlü olmamalarından kaynaklanan nedenler ile sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda erkeklerin bir adım gerisinde kalmış, bu fiziksel güç dengesizliği toplumsal cinsiyet farklılıklarını pekiştirmiştir. Böylece kadınlar toplum içerisinde gelenekselleşen bir eşitsizliğe maruz kalmışlardır. 1980'li yılların ilk çeyreğine kadar geçen süre zarfında toplumlar ve toplumların en üst örgütlenmesi olan devletler sosyo-ekonomi politikalarını şekillendirirken, bu politikaların sonuçlarının iki farklı cinsiyet üzerindeki etkilerini öngörmedikleri gibi ölçmemişlerdir de. Bu öngörü yoksunluğu kadın-erkek arasındaki eşitsizliği derinleştirmiştir.

Ancak daha sonra yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltıldığı ölçüde kadının sosyal, kültürel yaşama katılımının arttığı, ekonomiye katıldığı, bunun da doğrudan ülkelerin refah seviyesinde artış eğilimi doğurduğu gözlemlenmiştir. Bu gözlemler Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelerin (TCDB) temelini oluşturmuştur. Bugün devletler politik kararlarını tasarlariken, kararlarının iki ayrı cinsiyet üzerinde doğuracağı etkiyi dikkate almakta, sonuçlarını değerlendirmekte, iki cinsiyet arasında eşitsizlik doğurmayacak ya da mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri giderecek şekilde karar almaya çaba sarf etmektedirler. Bu nedenle politik kararların en önemli yansıması olan devlet bütçelerinin toplumsal cinsiyete duyarlı hale gelmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği gözetmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmada önemli araçların başında gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı birçok ülkede uygulamaya konulmaya çalışılan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçenin teorik olarak

irdelenmesi, uygulamanın gerçekleştirilmesi için gerekli koşulların açıklanmasıdır.

2. Devlet Bütçesi ve Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeler

Cinsiyet, biyolojik ve toplumsal farklılıklara dayalı olarak kadın ve erkek olmak üzere ikili bir sınıflandırmayı ifade etmektedir. “Sex”, İngilizce’de biyolojik cinsiyeti ifade eder. İngilizce’de “Gender” olarak kullanılan kavram ise Türkçe’de toplumsal cinsiyet olarak kullanılmaktadır (Nelson, 1995: 131). Biyolojik cinsiyet kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik fizyolojik ve biyolojik özellikleri; toplumsal cinsiyet ise toplumun verdiği rolleri, görev ve sorumlulukları, toplumun bireyi nasıl gördüğünü, nasıl algıladığını, ona dair beklentilerini anlatan bir kavramdır (Üner, 2008: 6). Biyolojik cinsiyet-toplumsal cinsiyet farklılıkları aşağıdaki tablodaki gibi gösterilebilir.

Tablo 1: Biyolojik Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet Farklılıkları

Biyolojik Cinsiyet Farklılıkları	Sosyal Farklılıklar ile Toplumsal Cinsiyet
<ul style="list-style-type: none">• Değişmesi güçtür. İnsanlar erkek ya da kadın olarak doğar.• Tarih boyunca, kültürler arasında cinsiyet farklılıkları var olmuştur.• Politikalar cinsiyet farklılıklarına herhangi bir alanda müdahale ederek verirler.	<ul style="list-style-type: none">• Bunlar değiştirilebilir, insanların kimliği toplumca belirlenir.• Farklı toplumlarda ve zamanlarda cinsiyet rolleri farklıdır.• Politikalar hem kalıplaşmış yargılara ve geleneksel cinsiyet rollerine hem de onların değişimleri için girişime karşılık olarak karar verebilirler.

Kaynak: (Budlender, vd., 1998: 17).

Bugün birçok ülkede kadınlar ve kız çocukları açısından kamu hizmetlerinden adil yararlanamama, karar verme süreçlerine yeterli katılmama v.b. eşitsizliklere maruz kalınması gibi istenmeyen sonuçlar doğurmaktadır. Bu sorunları çözmek için TCDB yaklaşımı ortaya konulmuştur.

Toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizlikleri gidermek üzere hazırlanan bütçelere kadın bütçesi, cinsiyet bütçesi de denilmektedir. Ancak günümüzde bu kavram sıklıkla toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme olarak adlandırılmaktadır. TCDB, toplumsal cinsiyet farklılığına dayalı eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları azaltmak için gerekli politikaların bir yolu olarak bütçe programlarının ve politikalarının

kadınlar üzerindeki etkisinin sistematik olarak incelenmesidir (Cansız, 2009: 7).

Bütçeler, hükümetlerin politik vaat ve önceliklerini pratik ölçülere dönüştürürler. Daha eşit bir sosyal yapıyı başarmak için hükümet tarafından atılan adımlar sırasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi, paranın nasıl toplanıp nasıl harcadığının bilinmesi gerekir. Bu bakımdan TCDB'ler, devlet bütçelerinin cinsiyet eşitliği gözetip gözetmediği ve cinsiyet eşitliği uyarınca değişim gösterip göstermediğinin sınanmasıdır (European Women's Lobby, 2004).

TCDB, toplumsal cinsiyet hassasiyetini bütçe sürecine katan bir uygulamadır. Bu bütçelerin toplumsal cinsiyet temelli değerlendirilmesi, bütçenin her sürecinde, gelir ve harcamaların yapılandırılmasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin artırılması anlamına gelir.

TCDB tüm kamu harcamalarını ve gelirlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz etmeyi hedefler. Böylece kamu gider ve harcamalarının erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıklarını tanımlar. TCDB'nin son amacı ise bütçeleri toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak şekilde düzenlemektir (European Women's Lobby, 2004: 7).

Kamu bütçeleri normal olarak sadece parasal ekonomiyi hesaba katar. Ödemesiz koruma ve eviçi hizmetleri makro ekonomi dışında, bütçe dışında tutulmuştur. Feminist ekonomistler Rhonda Sharp ve Diane Elson, bunun koruma ve ev içi hizmet ekonomisini ihmal ettiğini belirtmişlerdir. Kamu harcamalarında yapılan ihmal kesintisi nedeni ile bakım ekonomisi, eviçi ücretsiz işler vb. pazar ekonomisinde yüksek maliyetle sağlandığından kadınlara ek yük getirir. Sonuçta kadınlar, öncelikle bahsi geçen ücretsiz işleri yapmak zorundadır. Evsel işlerle meşgul olan kadınlar nedeni ile doğan azaltılmış istihdam sonucunda ve sosyal güvenliğin de olmadığı bir ekonomide koruma ekonomisinin makro ekonomi politikasına dâhil edilmesi geleneksel bütçelere kıyasla Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme etkinliği, maliyetleri ve faydaları ile sonuçlanır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme hükümet dışında ya da içinde farklı oyuncularla başlayabilir. Sivil toplum örgütleri ve bağımsız araştırmacılar ilk adımı atmada önemli rol oynayabilir. Ama adım için olumlu bir hükümet yanıtı gelmezse, hükümet dışı sivil yaklaşımlar büyük ölçüde sınırlı kalırlar (Directorate General of Human Rights Strasbourg, 2005: 10).

Diğer bütçe anlayışları yoğunlukla bütçelerin dağıtımsal etkileri üzerine odaklanır. TCDB'ler ise hanehalkına birim muamelesi yapmaz ve bunun yerine hanehalkı üyelerinin pazarlık gücü farklılıkları gerçeğine dikkat çeker. Bunun yanı sıra makro ekonomik politika kararları için anahtar istatistikler sağlayan System of National Accounts (SNA) tarafından makro ekonomilerde dikkate alınmayan, tüm dünyada kadınlar tarafından yapılmakta olan ücretsiz ev içi işleri ve yeniden üretici sektörü dikkate alınır. Bununla beraber koruma ekonomisi (hane ekonomisi) görünmez kalsa bile piyasa ekonomisinin işlemesi ve sosyal yapının onarımı için azami önem teşkil eder (Directorate General of Human Rights Strasbourg, 2005: 37).

1980'li yıllardan itibaren birçok ülkede uygulanmaya başlamış bir bütçe anlayışı olan TCDB, ne sadece kadınlar için hazırlanmış ayrı bir bütçeyi ne de kadınları hedefleyen ayrı bir tahsis miktarını ifade eder. TCDB ile kamusal kaynakların cinsiyetler arasında eşit kullanımını garanti altına alan bir yaklaşım sergilenir. Bu tarz bir bütçeleme, ülkedeki mevcut bütçe sürecinin planlamadan başlayarak hedeflerin ortaya konulması, bu hedeflere ne şekilde ulaşıldığının değerlendirilmesi aşamalarından herhangi birinde ya da hepsinde kullanılır. Bu bütçeleme aynı zamanda toplam kamusal kaynakların ne kadarının kadınlara yönelik kullanıldığının analizi açısından önemli bir araçtır (Tügen, v.d., 2007: 2).

Ancak dikkat edilmesi gereken nokta; TCDB, kamusal harcamaların ve kamu gelirlerinin yarısının erkeklere diğer yarısının da kadınlara aktarılması; vergi yükünü kadın ve erkekler arasında yarı yarıya bölüştürme anlamına kesinlikle gelmemektedir. Bu durumda kadınlardan erkeklere büyük bir milli gelir aktarımı gerçekleşecektir. Çünkü birçok ülkede çalışan kesim çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır. Ancak kadınların aile ile ilgilenmek, ev işleri vb ücreti olmayan işlerde çalıştıkları düşünülürse, milli gelire kadınların katkısının daha fazla olduğu anlaşılır (Meriç, 2007: 59).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme toplumsal cinsiyet ana görüşünün (gender mainstreaming) olağan bütçe sürecindeki bir uygulamasıdır. Yani toplumsal cinsiyet esaslı bütçe değerlendirmeleri, bütçe sürecine toplumsal cinsiyet perspektifini katarak bütçe sürecinde ve gelir harcama yapılandırmasında toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmektedir. Kamu bütçeleri sadece ekonomik araçlar değildirler, bununla beraber parasal açıdan politikaları özetlerler ve politik öncelikleri açıklarlar. Bundan dolayı bütçeler, toplumsal cinsiyet nötral değildir; kadın ve erkeği farklı

yollardan etkiler; kamusal gücün eşitsiz bölünüp dağıtılması, ekonomik eşitsizlik, farklı yaşam koşulları ve yüklenmiş sosyal roller gibi yansımaları doğurur. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçelerin toplumsal cinsiyet etkisini görünür yapmaya çabalar; bütçeleri toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan bir araca dönüştürmeyi amaçlar ve temelde hükümetin tüm yönetim düzeylerini (ulusal, bölgesel, yerel) içerir. Bu nedenle, bütçelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinin ve toplumsal cinsiyete duyarlı analizin her aşamasının değerlendirilmesi ve yeniden yapılandırılmasını içermesi önemlidir (Directorate General of Human Rights Strasbourg, 2005: 10).

Toplumsal cinsiyet etkilerini görmezden gelmek tarafsız bütçeye değil toplumsal cinsiyet körü bir bütçeye sebep olur. Bu körlük sadece ahlaksız olmakla kalmaz, ayrıca ekonomik etkinlik kaybına neden olacağından yüksek maliyetlidir de. Ülkenin büyüme ve refah potansiyelini olumsuz yönde etkiler. Toplumsal cinsiyet bütçeleri kamu harcamalarında verimliliğe öncülük ederler. Tanımlanıp ölçülmediği sürece toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ekonominin genel performansını negatif etkiler ve toplumun tamamına olumsuz yönde yüklenirler. Bütçe planlama sürecinde toplumsal cinsiyet konusunda yapılacak olan daha tatmin edici bir analiz, toplumsal cinsiyet eşitliğini arttırıcı yolda kaynakların kullanımını amaçlar. Toplumsal cinsiyet körü bütçe politikalarının, direkt ve dolaylı maliyeti, düşük ekonomik etkinlik olarak hesaplanmıştır. Düşük çıktı, düşük sosyal kapasite gelişimi ve düşük kalitede bir yaşam bunun örnekleri olarak sıralanabilir. Yapılan çalışmalar kadına yapılan yatırımların ekonomik etkinlik ve gelişme üzerinde artış gerçekleştirdiğini göstermiştir. Örneğin, işgücü pazarındaki artan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, iş hayatındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini arttırmaktadır. Kadına yapılan ücret/ödeme artışının sadece kadınların gelirini arttırmadığı, ulusal gelir üzerinde de artış yarattığına işaret etmektedir. Eğitimde eşitsizlik de bir maliyet unsurudur. Ekonomik büyüme ve eğitim üzerindeki araştırmalar eğitimdeki yatırımların eşitsizliği ulusal geliri düşürebilmektedir. İlköğretimde kız öğrencilerin oranı erkeklere kıyasla 0,75 oranında kaydedildiği takdirde milli gelirin %25 düşük oranda gerçekleşeceği beklenir. Kadınların sırtındaki “zaman yükü” büyüme ve gelişme üzerinde ciddi bir baskı unsurudur. Ancak çoğu maliyet fayda hesaplamalarında “zaman yükü” ekonomik bir faktör olarak eksik kalmaktadır. Oysaki zaman faktörü göz önüne

alındığında kadınlar gereğinden fazla ve gereksiz kullanımdadır, yetersiz kullanımda değillerdir (European Women's Lobby, 2004: 6).

3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelerin Tarihsel Arka Planı

Ekonomi politikalarının en önemli aracı olan devlet bütçelerinin kadınların penceresinden analizi ile beraber kadınların bu yöndeki taleplerinin dikkate alınması son 30 yıldır gündemdedir. Küresel ekonominin kabuk değiştirmeye başladığı 1970'li yıllarda sürdürülmeye başlanan makroekonomik politikaların kadınları erkeklerden daha farklı etkilediğinin dile getirilmeye başladığı dönemdir. Hızlı kalkınma politikalarının, kentleşme ve sanayileşmenin kadının çok da iyi olmayan ekonomik statüsünde iyileşmeden ziyade bir bozulmaya neden olduğunun fark edilmesi bu dönemde eleştirilmeye başlanmıştır. Bozulma sonucunda kadınların karar alma mekanizmalarına alınmaması ve kadınların ekonomi içerisindeki ev işi, yaşlı ve çocuk bakımı gibi ekonomiye olan görünmez katkısının devlet istatistiklerine yansımaması ile toplumsal cinsiyet körü/kadını dışlayan hatalı politikaları doğurmuştur. Benzer şekilde son otuz yıldır sürdürülmekte olan yapısal uyum politikalarının gelişmekte olan ülkelerde kaçınılmaz olumsuz etkileri gözlemlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde mevcut olan ekonomik dengesizliklere piyasanın birincil sorun çözücü olarak varsayılması nedeni ile kısıtlı kalan devlet müdahalesi başta kadınlar olmak üzere tüm dezavantajlı grupları olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle bugün hükümetler bahsi geçen grupları sübvansane etmek için kamu harcama ve gelir bileşiminde değişikliklere gitmektedirler (Al, 2002: 1-4).

Kadınların ürettiklerinin görünür kılınması yönündeki çabaların toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusundaki çalışmaların temelini oluşturduğu gözlemlenmiştir. Yaşlı bakımı, çocuk bakımı, temizlik, gıda temini vb ücretsiz yapılan, büyük oranda kadınlar tarafından yerine getirilen eviçi işlerin milli gelir hesaplarında yer almıyor olması kadınları ekonomi içinde görünmez kılmaktadır. Kadınların emeklerini bu şekilde bedelsiz sunmalarından ötürü onların ulusal ekonomik gelirden hak ettikleri payı almalarının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Ayrıca bu görünmez ekonomik katkının görünür kılınması ile ülkelerde üretilen verilerin güvenilirliği artacaktır. Üretilen verilerin güvenilirliğinin artması demek toplumsal cinsiyet eşitliğine daha fazla katkı sağlayabilecek sağlıklı politika üretilmesine uygun bir yapının kurulması anlamına gelmektedir. Veri güvenilirliği artışı ile refah

seviyesinin, istihdam istatistiklerinin aslına daha yakın olması sağlanacaktır. Sağlıklı istatistikleri dikkate alarak kurulan tüm ekonomi politikaları toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderme hususunda daha demokratik bir altyapı kurabilecektir (Al, 2002:1-4).

Sosyal, mali ve siyasi güç bakımından kıyaslanacak olursa erkeklerle denk durumda olmayan kadınlar için toplumsal cinsiyeti göz ardı eden bütçelerin etkisi de farklı olur. Şöyle ki: bütçelerin eşit dağılım iddiası, kadın ve erkekleri, buldukları konumdan dolayı aynı etkilememekte ve bu kadın için negatif bir durum doğurmaktadır. Sözelimi, yükseköğretim harcamaları toplumsal cinsiyet farkı gözetmeden hazırlanır. Fakat kadınların ve kızların eğitime katılma imkânları erkeklere kıyasla daha azdır. Yani yapılan harcamadan her iki cins de eşit yararlanmış olmaz. Problem için direkt bir çözüm önerisinde bulunursa, kadınların toplum içerisindeki eşitsiz konumlarını baştan kabul etmek gerekmektedir. Bu alt konum onları ekonomik, siyasi ve sosyal güce erişimlerini sınırlı kılar ve bütçelerin tarafsız olmadığını gösterir. Yani farklı konum ve duruma sahip olanların aynı görülüp değerlendirilmesi bütçeleri toplumsal cinsiyet körü kılar (Al, 2002: 1-4).

Birleşmiş Milletler'in düzenlediği uluslararası kadın konferanslarında 1970'li yıllardan bu yana devletlerin, kadınların yaşam kalitesi arttırmak için düzenlemelere yer vermesini, devlet bütçelerinin toplumsal cinsiyet duyarlılığı kazanmasını gündeme getirmiştir. Bugün devlet bütçeleri iktidar sahiplerinin politik seçimlerini ve ekonomiye dair verdikleri kararları taşıyan ana yazılı kaynak olmalarından hareketle toplumsal cinsiyet penceresinden analiz edilmeleri önemlidir. Çünkü ancak bu yol ile kamu harcamalarının toplumsal cinsiyeti önemseyerek hazırlanması mümkün kılınacaktır. Bütçelerin toplumsal cinsiyete duyarlı hale gelmesi toplumların gelişmesini kolaylaştıracaktır. Kadın erkek eşitliğinin sağlanması sağlık, eğitim, istihdam, milli gelir ve sürekli kalkınma konularında mutlak iyileşme getirecektir.

Bütçenin toplumsal cinsiyet yönünden analizine ilişkin ilk çalışma, 1984 yılında Avustralya Kadın Bütçesi İnisiyatifi tarafından başlatılmıştır ve bugüne dek birçok ülkede, özellikle uluslararası kuruluşların desteğiyle TCDB analizleri sürdürülmektedir.

Bütçe tekniklerindeki modernleşme çabalarına dâhil edebilecek TCDB'lerin de gündeme gelmesi tesadüf değildir ki, devlet bütçelerindeki köklü değişikliklerin gündeme gelmesi ile eş zamanlı ortaya çıkmıştır (Klatzer, 2012: 23). TCDB'ler hükümetlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderme yönünde nasıl ve ne kadar

harcama yaptıklarını, bu harcamaların getirdiği hizmetlerin kadın ve kızlar üzerindeki etkilerini değerlendirmekle ilgilenir. Bu bakımdan bütçe sistemlerindeki bu olumlu değişimler TCDB'ler için de sağlam bir temel oluşturmaktadır.

4. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bütçeleme Amaçları

TCDB'ler kadınlar için hazırlanan ayrı birer bütçe değildir, hükümet bütçelerinin toplumsal cinsiyete duyarlı olarak planlanmış, onaylanmış, görüntülenmiş ve denetlenmiş halleridir. TCDB'lerin amaçları bu bağlamda 5 grupta toplanabilir. Bunlar (Bknz.: Budlender vd., 2002; Klot, J., vd., 2002; Elson, 2006):

- **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği:** TCDB'nin temel amacı bütçelerin ve ilgili politikalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin insan haklarının içerisindeki bir parça gibi görülerek bütçe içinde uygulanmasıdır. TCDB'ler, bütçelerin karakteristiğini görünür kılar ve kadına yönelik ayrımcılığın boyutlarındaki artışı belirginleştirirler. Bu sayede kamu maliyesinin toplumsal cinsiyet nötral diye sunulan açıklarını ve politikaları da belirlenirler. TCDB'ler bu nedenle toplumsal cinsiyet kavramının ve bütçe politikalarının toplumsal cinsiyet etkilerini anlamada artan farkındalığın çekirdek stratejisini oluştururlar.
- **Hesaplanabilirlik:** TCDB'ler toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında hayati öneme sahip araçlardır, çünkü kamu bütçeleri her türlü politik alanı kapsar ve TCDB'ler hükümetlerin toplumsal cinsiyet eşitliği vaatlerinin bütçe vaatlerine çevrilmesi için kurulmuş mekanizma görevindedirler. Yani TCDB'ler cinsiyet eşitliğinin kurulmasında, hükümet politikalarının, vaatlerin açıkça kurulmasında gerekli bir araçtır ve hükümetlerin vaatlerini yerine getirmesine aracı olurlar.
- **Şeffaflık ve Katılım:** TCDB'ler bütçe sürecinde şeffaflık ve katılımı artırır. Sadece kadınların değil tüm vatandaşların bütçe sürecini anlamasını arttırmayı hedefler. Bütçe sürecinin demokratikleşmesini amaçladığı kadar genel bütçe politikasını etkilemeyi de hedefler. TCDB yaklaşımı kamu hesaplamalarına katılımda, bütçelerin görüntülenmesinde katkı sağlayabilirler. Özellikle kadınların güvence altına alınması da bu sürecin içindedir.

- Verimlilik ve Etkinlik: TCDB'ler etkinlik ve eşitliği izlerken politik değerlerin iyileştirilmesi hedefine katkı sağlarlar. Hükümetler politik hedeflere erişmede ve kamu kaynaklarını etkin ve verimli kullanmada kadın ve erkeği eşitsiz sosyal pozisyonları ve rolleri nedeniyle ayrı ayrı değerlendirip, dikkate almalıdır. Kadın ve erkekler farklı istek ve ihtiyaç sahibi olduklarından toplumsal cinsiyet tarafsız ölçülere farklı tepkiler verebilirler. Bu nedenle TCDB'ler bu toplumsal cinsiyet farkındalığını garantileyerek iyi bir ekonomik yönetim için adım atmış olur.
- İyi Yönetişim: Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sosyal uyumda, ekonomik etkinlik ve insani gelişimde ciddi kayıplara neden olurlar. TCDB'ler vatandaş açısından eşitliği ve adil kaynak dağılımını yakalamada, yoksulluğu azaltmada iyi bir strateji olabilir. TCDB'ler sadece iyi bir ekonomik ve finansal yönetim için değil genel yönetim için de yararlıdırlar. Son yıllarda özellikle küreselleşme bağlamında iyi yönetim için ses getiren önlemler talep edilmektedir. 2001 yılında “White Paper on Governance in the EU” adlı belgede Avrupa Birliği'nin iyi yönetim prensiplerine uyması gerektiği ve politika yapım sürecine daha çok insan ve organizasyonun sürece dâhil olmasının yararından bahsedilmiştir. Ayrıca tüm bunların açıklık, hesaplanabilirlik ve sorumluluk içermesinin gerekliliği açıklanmıştır.

5. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Araçları

TCDB'lerde birçok araç ve metotlar kullanılmaktadır. Bu araç ve metotlar, uygun olan kaynaklara ve TCDB girişiminin kapsamına bağlıdır. TCDB için araç, metotlar sadece gelir ve harcamaların dağılımına değil, istihdam, gelir dağılımı, koruma ekonomisi (ücretsiz ev işleri) ve zaman kullanımında da etki ederler. Bütçeyi tasarlayanlardan toplumsal cinsiyete has ihtiyaçların yanı sıra toplumsal cinsiyete has tepkileri de politik hesaplamaların içerisine katıp toplumsal cinsiyet klişelerini aşmaları beklenir.

5.1. Kamu Harcama Araçları

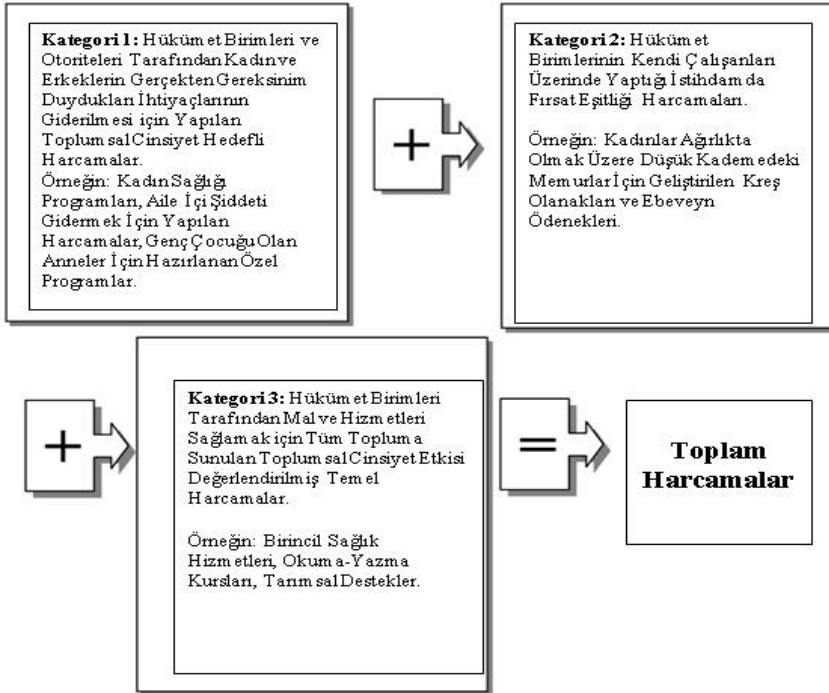
Bütçelerin kadın ve erkekler üzerindeki etkilerinin incelenmesi açısından, kamu harcamalarının toplamı 3 kategoriye bölünebilir (European Women's Lobby 2004: 11):

-Toplumsal cinsiyet hedefli harcamalar ayrıca toplumsal cinsiyet odaklı harcamalar olarak da anılır ve kadın ya da erkeklerin özel ihtiyaçları, örneğin şiddet danışmanlığı, genç ve çocuklu anneler için hazırlanan programlar ya da kızlar için hazırlanmış özel eğitim projeleri ile ilgilidirler. Bahsi geçen harcamalar mutlak toplumsal cinsiyet eşitliğini de hedeflemezler.

-Fırsat eşitliği harcamaları ise toplumsal cinsiyet eşitliğini amaçlayan, annelerin ücretli izni, çocuk bakımı olanakları için yapılan harcamalardır.

-Temel harcamalar ise birçok ülkede toplam kamu harcamalarının %99'unu oluşturan harcamalardır. Kamu mal ve hizmetlerin ülke içerisinde hazır olmasını sağlarlar. Bu harcamalar toplumsal cinsiyet tarafsız olarak algılanırlar. Bu algı büyük ölçüde sorunların temelini oluşturmaktadır. Bununla beraber kamu harcamaların bu kısmının analiz edilmesi kadın ve erkekler üzerindeki farklı etkilerin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Tablo 2: Kamu Harcama Kategorileri

Kaynak: (Sharp, 1995).

Bahsi geçen 3 kategorideki kamu harcamalarını sınarken, göstergeler bütçenin toplumsal cinsiyet hassasiyetini yargılama ve görüntüleme üzerine kurulabilir. Bu belirteçler ile toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen harcamaların toplam harcamalara oranının hesaplanabiliyor olması gereklidir. Ya da kadının özel önemine haiz kamu hizmetlerine ayrılan harcamaların payı ölçülebilmelidir. İdeal olarak, bu göstergeler ne kadar harcamanın somut olarak kadınların faydasına sunulduğunu; kişi başına ne kadar harcamanın artıp artmadığını ya da azalıp azalmadığını da göstermelidir.

5.2. Kamu Gelir Araçları

Toplumsal cinsiyete ilişkin belirli gelirlerin etkilerinin analizi, kamu gelir araçlarından faydalanmak için ilk adımdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir gelir politikasının geliştirilmesi ve açılımı bu yolla gerçekleştirilir. Toplumsal cinsiyete duyarlı gelir politikasının etkilerinin sınanması, sonuçlar için gereklidir (European Women's Lobby, 2004: 12).

Bütçelerin gelir tarafında, özellikle de vergi alanında doğrudan-dolaylı vergi ayrımı açıklayıcı bir örnek olabilir. Kadınlar ve erkekler arasında gelir ve servet eşitsizliğinin üst seviyede olduğu bir ekonomide, bütçe gelirlerinin doğrudan vergiler yerine, harcama ve tüketim üzerinden alınan dolaylı vergilerle finansmanı kadınların aleyhine toplumsal cinsiyetçi sorunlara neden olur. Bununla beraber dolaylı vergiler (KDV, ÖTV vb) içinde temizlik ürünlerinin vergi oranlarının yükseltilmesi toplumsal cinsiyetçi işbölümü nedeni ile temizlik işlerini üstlenen kadınları daha fazla olumsuz etkileyebilir (Şahin, 2011: 86).

Dolaysız vergilerdeki toplumsal cinsiyet ayrımcılığı analizi uyarınca, kadınlar ve erkeklere yapılan eşit olmayan uygulamalar, kadın ve erkekler üzerinde farklı vergiler yoluyla ya da farklı vergi kanunları ile sonuçlanır. Örneğin; çok sayıda ülkedeki toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, özellikle emek dışı gelirlerde sadece kocanın gelirinin vergiye konu olması ile gündeme gelmektedir. Bir ülkede kadın ve erkeklerin vergilendirilen tüketiminde ya da vergilendirilmeyen gelirlerinde farklılık varsa tüketim vergilerinde toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından açık bir sorun ortaya çıkartabilir. Çünkü hükümetlerin bu tarz vergi indirimi/arttırımı uygulamaya çalışmaları (çocuk bakım indirimleri, evlilik cezaları (vergileri)-ödülleri vb.) toplumsal cinsiyete göre farklı etkiler oluşturmaktadır. Dolaylı vergilerde ise cinsiyet etkisini kurmak oldukça güçtür ancak imkansız değildir. Satış vergilerine bir toplumsal cinsiyet analizi uygulanacak olursa, satıcılar alıcıların

cinsiyetini belirleyebilir. Kadın ve erkeklerin çoğu zaman farklı ürünleri üretip tükettiği varsayımından hareketle, KDV gibi dolaylı vergiler toplumsal cinsiyet eşitliğini arttırıcı bir politika aracı olarak kullanılabilir. Kullanıcı ücretleri ise farklı bir yapıdadır. Erkeklerin genellikle gelirleri kadınlara kıyasla fazla olduğundan kullanıcı ücretlerinde toplumsal cinsiyet tarafsızlığından bahsedilemez. Gelişmekte olan ülkelerde kullanıcı ücretleri, sağlık bakımı ve eğitimi konularında kızlara karşı ayrımcılığı şiddetlendirir. Ancak kadın ve erkeklerin ödedikleri ücretlerde farklılık mevcut ise kullanıcı ücretlerinin etkisi olumludur. Örneğin, kamu üniversitelerinde harçlar, benzer şekilde yerel yönetimler tarafından hizmet karşılığı toplanan ücretler toplumsal cinsiyete göre farklılaştırılabilir (Bknz; Rubin, Bartle 2005: 266-267; Palmer, 1995: 1984-1985).

Üzerine KDV konulan üründe vergi oranı herkes için aynıdır. Ancak KDV üzerinde gerçekleşen bir artış kadın ve erkek için eşit gerçekleşmeyebilir. Gelirdeki farkları görmezden gelip herkes için aynı oranda vergi koymak, KDV oranındaki artışın düşük gelirli (kadınların daha yoğunlukta olduğu) daha fazla etkilemesine neden olur. Güney Afrika'da yapılan bir çalışmada, KDV'nin %9'luk bölümünün yoksul ailelerce ödendiği belirtilmektedir. Diğer taraftan gelir vergisini arttırmak daha fazla istihdam gelinine sahip olan erkekleri daha fazla etkilemekte, kadın ve erkek arasındaki gelir açığı makasını azaltmada rol oynayabilmektedir. Hangi verginin arttırılacağına politik tercihi belirli ölçüde toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgilidir (European Women's Lobby, 2004:12).

Dolaysız vergilerde bir nesnellik söz konusu olduğundan toplumsal cinsiyetin gözeticilik, mükellefiyetin belirlenmesi zordur. Öznel karaktere sahip gelir vergisinde ise toplumsal cinsiyet uygulaması daha kolay olur. Bu vergilerde toplumsal cinsiyete dayalı bir verginin alınması için ailedeki bireylerin yararlandığı muafiyetler, aldıkları kredilerin dağılımı, gelir kaynakları vb faktörlerde ek verilere ihtiyaç duyulur (Elson, 2003: 3-25)

Konu üzerinde yapılan çeşitli çalışmalarda vergi sistemlerinin toplumsal cinsiyet analizine ve toplumsal cinsiyete duyarlı dizaynına yönelik bir bakış açısı geliştirmeye çalışılmıştır. Vergileri toplumsal cinsiyetler arasında açık ve zımnî eşitsizliklere neden olma özellikleri ile ayrılmıştır. Bu ayrım vasıtasıyla gelir, servet ve harcama üzerinden alınan vergilerle, mükellefiyet biriminin tespiti (kişi veya aile gibi), matrahın hesaplanması, istisna ve muafiyetler, oranlar üzerinden oluşturulabilecek toplumsal cinsiyet dengesizliklerini ortaya koymaya çalışılmıştır. Ayrıca vergi yükünün toplumsal

cinsiyetler arasında kıyaslanması ve dolaylı vergilerin uygulandığı mal ve hizmetlerin toplumsal cinsiyetçi etkilerinin değerlendirilmesine de çalışılmıştır (Şahin, 2011: 89).

6. Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Bütçelerin Başarı Etmenleri

TCDB'lerin temel gerekleri şunlardır (Bkz.: Council of Europe, 2005; Wehner ve Byanyima, 2004):

- **Politik İsteklilik**

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme başarısı için politik isteklilik bir önkoşuldur. Politik isteklilik özellikle konunun savunma ve farkındalığındaki önem artışı ile uygun politik açılımı, parlamento, bölgesel ve yerel temsilciler ve onların kurumları ile politik temsilcileri gibi birçok bileşeni içerir.

- **Hesaplanabilirlik**

Politik isteklilik hesaplanabilirliğe dönüştürülmelidir. Hükümetler ulusal ve uluslararası vaatlerini toplumsal cinsiyet eşitliği ve bütçeleri için hesaplanabilir tutmaya ihtiyaç duyarlar.

- **İnsan Kaynakları ve Finansal Kaynak İhtiyacı**

Politik isteklilik, önemli analizlerin yapılması ve koordinasyonu için gerekli olan finansal kaynaklar ve insan kaynaklarına dönüştürülmelidir. Bu kaynakların hazırlanması aktif-yüksek düzeyde politika vaatlerini gerektirir.

- **Koordinasyon**

Başarılı hazırlanmış bir toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme programında, veri toplama/paylaşımı ve bütçe yapımında rol üstlenenler arasında devamlı bilgi akışkanlığı ciddi önem arzeder. Koordinasyon, bütçe süreci içerisinde uygulama, görüntüleme, danışmanlık için hazırlanma, açık ve net hazırlanmış kullanım kılavuzu, rehberlik hizmeti, metot, araçlar, örnekler ve veri toplam/düzenleme gibi birçok bileşeni içermeli ve uygulayıcılar arasındaki deneyim paylaşımını kolaylaştırmalıdır.

- **Veri İhtiyacı**

Toplumsal cinsiyete duyarlı ayrıştırılmış veriler, toplumsal cinsiyet politikalarının etkisini genel olarak tahmin etmede anahtar rol oynarlar. Ulusal istatistikler, bakanlık ve kamu kurumlarındaki yönetim bilişim sistemleri ve araştırma enstitüleri bu bağlamda önemli rol oynarlar. Toplumsal cinsiyete duyarlı ayrıştırılmış veri sadece piyasa ekonomisi

içindeki toplumsal cinsiyet uyumsuzlukları ve eşitsizliklerine atıfta bulunmamalı ayrıca gelir dağılımı eşitsizlikleri, ücretsiz ev içi işler üzerinde de durmalıdır.

• **Şeffaflık, İşbirliği ve Ortaklık**

Bütçe sürecindeki şeffaflık başarılı bir TCDB yapımında ana ilke olmalıdır. TCDB süreci konunun uzmanlarıyla işbirliği gerektirir. Bu işbirliği ayrıca hükümetin dışındaki sivil toplum kuruluşları, dışsal uzmanlar gibi oyunculara da genişler. Hükümetler arasındaki işbirliği ve Maliye Bakanlığı ve konu ile ilgili kurumlar ile işbirliği toplumsal cinsiyet eşitliğinde önemli rol oynar.

7. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelerin Uygulanması

TCDB'ler yerel düzeyde daha etkindirler. Yerel düzeydeki örnekler daha kolay gerçekleştirilir. Daha küçük düzeyde girişimler karar almada daha yakın ilişki içinde olduklarından daha avantajlıdır. Ancak yerelleşme işleminde temkinli olunması gereklidir. Yerelleşme ile kamu hizmetleri yeterli fon tahsisinden mahrum kalabilir, bu durum bölgelerde yerel yöneticilere ve hane halkı üzerine finansal ve sosyal yük getirebilir. Merkezi yönetim yerelleşmeyi işaret ederek kendini izole edebilir. Bu nedenle yerelleşme çoğu zaman bölgeler arasında artan eşitsizlikleri beraberinde getirebilir (The European Women's Lobby, 2004: 19).

Bütçe uygulama süreci aşamaları şunlardır (Council of Europe, 2005: 16-17):

• **Bütçenin Planlanması ve Hazırlanması**

TCDB yaklaşımı normal bütçelemeden farklı, bağımsız, ayrı bir bütçeleme sürecini ifade etmez. Aksi şekilde mevcut bütçe sürecine toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısının kazandırılması çabasını içerir. Bütçenin hazırlanmasında geçen her evrede, hazırlanma, kanunlaşma uygulanma ve denetim evrelerinde toplumsal cinsiyet anlayışının topluca ilişkilendirilmiş olmasını gerektirir. Yine de bütçe süreci üzerinde zorlayıcı bir etkinin oluşması için Maliye Bakanlığı aracılığı ile hükümetin katılımı gereklidir. Genellikle bütçe sürecinin ilk aşamasında Maliye Bakanlıkları etkin çalışanlar ancak tüm bakanlıklar sürece dâhildirler. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme süreci toplumsal cinsiyet özellikli amaçların belirlenmesi ve planlanan politikaların direkt etkilerinin ölçümü için uygun göstergelerin seçilmesi ile başlamalıdır. Orta vadede ise toplumsal cinsiyete duyarlı orta vadeli ekonomi politikası çerçevesi ile toplumsal cinsiyete

duyarlı politika ön değerlendirmesi, planlama ve bütçe hazırlamada uygun araçlardır.

• **Bütçelerin Kanunlaşması**

Bütçelerin kanunlaşma sürecinde konunun uzmanlarından oluşan ihtisas komisyonları TCDB konusunda program önerisi getirebilirler. Parlamento uygulamayı toplumsal cinsiyete duyarlı araçlar talep ederek, tüm bütçe için toplumsal cinsiyet tabanlı değerlendirme talep ederek etkileyebilir.

• **Bütçe Uygulanması**

Yönetim, bütçeyi kanun ve teamüller ile uygular. Ancak uygulama her zaman karar verme aşamasını da içerir. Kararı alırken karar vericinin toplumsal cinsiyete duyarlı hareket edip etmediği dikkate alınmalıdır. Kamu fonlarının merkezi hükümetten dağıtımının her aşamasında toplumsal cinsiyet etkisi göz önünde bulundurularak dağılımın miktar ve özellikleri belirlenmelidir.

• **Bütçe Denetimi ve Değerlendirmesi**

Bütçe denetimi genel olarak parlamento ve hükümeti içerir. Parlamentolar bu yetkilerini ilgili denetim birimleri ile kullanırlar. TCDB etkinlik ve verimlilik değerlendirmesi yapılırken performans, denetimin ihtiyaçlarını karşılar. Değerlendirme, gelecekteki temel hareket noktalarının biçimlendirilmesinde rol alacak faydaların, iktisadi kıymetin, yönetsel sistemle beraber nihai kamusal ürünlerin, hükümetin müdahale sonuçlarının geçmişe yönelik olarak irdelenmesidir. Değerlendirme sürecinde bütçelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair katkılarını görünür kılmak amaçlanır. Bu amaç için değerlendirme sistemi tesis edilmeli, uzmanlara başvurulmalıdır (Council of Europe, 2005: 16). Bütçe içerisindeki harcama ve gelirler üzerindeki toplumsal cinsiyet etkisinin değerlendirilerek görünür kılınması gereklidir. Değerlendirme süreci bir çok ülkede kurumsallaştırılmamıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir değerlendirme için dışsal uzman desteğine ihtiyaç duyulabilir. Toplumsal cinsiyete duyarlı değerlendirmede harcama ve gelir analizi değerlendirmenin önemli araçlarıdır. Gelecekteki planlama ve hazırlık aşamaları için değerlendirme azami öneme sahiptir.

8. Sonuç

Devlet bütçesi hükümetlerin seçilmiş oldukları dönem için vatandaşlarına arz edeceği mal ve hizmet bileşimlerini belirten, bunların finansmanın kimden ve ne şekilde edinileceğinin çerçevesini belirleyen kanun niteliğinde belgelerdir. Seçim ile iktidara gelen seçilmişler, bütçelerin içeriğini halk adına, halk ihtiyaçlarını gözlemleyerek belirlemek durumundadırlar. Kadın erkek eşitliğine erişim toplumsal bir ihtiyaç ve gerekliliktir. Devletler bu eşitliği sunmakla yükümlüdür ve devlet bütçeleri bu eşitliğe erişim amacı için kullanılacak birincil nitelikte araçlardır. Ancak 1980'li yılların ilk çeyreğine kadar bütçeler toplumsal cinsiyet eşitliğine erişimde bir araç olarak kullanılmamakla beraber, bütçeler aracılığı ile yapılan kamu harcamalarının ve toplanan kamu gelirlerinin cinsler arasında ne gibi olumlu/olumsuz değişiklikler meydana getirdiği göz ardı edilmiştir. Fakat söz konusu geçen dönemden itibaren ve günümüzde ulusal ve uluslararası düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir insan hakkı olarak görülmekte, eşitlik, adalet ve demokrasi için bir temel şart olarak görülmeye başlaması ile toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe anlayışı önem kazanmış ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin devlet harcama ve gelirlerine yansımaları olarak görülmektedir.

Dünya'da ilk kez 1984 yılında Avustralya deneyimini ile başlayan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve bütçe analizi, son yıllarda uluslararası kuruluşların, hükümetlerin, sivil toplum kuruluşlarının, kadın örgütlerinin değil toplumların her kesiminin gündemine girmiş ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Avustralya'da uygulanmaya başlamakla beraber bugün tüm dünyada 70'e yakın ülkede uygulanmaktadır. Her ülke kendi bütçe yapısını kendi tarihsel, sosyal, siyasal, mali yapısı uyarınca teamüllerle geliştirmiş ve uygulamaktadır.

TCDB'nin popülerite kazanması dünyadaki kadın sorunları ile bütçe sistemlerindeki reform ihtiyacının yakın tarihlere kesişmesi ile gerçekleşmiştir. Kadın yoksulluğunu azaltmak, kadınların ekonomiye kazandırılması ile milli gelirden artışa, ekonomik büyüme ve kalkınmaya olanak sağlamak, makroekonomik politikalar ile uyum, iyi yönetim vb. amaçları gerçekleştirmek için bahsi geçen kesişim toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelerin gündeme gelmesini, kamuoyunun dikkatini çekmesine neden olmuştur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununun çözümünde toplumun, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bir sorun olarak kabul etmesi ilk ve en büyük adımdır. Toplumun sorun olarak görmediği

bir sorunu çözmek güçtür. Sorunun toplumsal taban tarafından idrak edilmiş olması çözümü kolaylaştırır ve çözüm süresini kısaltır. Bu nedenle sorunun topluma anlatılması birincil koşuldur. Şimdiki nesile medya araçları vasıtasıyla sorunun varlığı açıklanıp aktarılabilir. Gelecek nesil içinse eğitim-öğretim kurumlarında konulacak toplumsal cinsiyet duyarlılığı dersleri ile şimdiden önlem alınabilir.

TCDB analizinin öneminin anlaşılıp uygulanabilirliğinin artması için söz konusu kurum ve kuruluşlarda eğitim ve seminer programları üzerinde yoğunlaşmalıdır. Türkiye’de TCDB uygulamasının başarısının derecesini bütçeleme sürecindeki temel kurumların konuya sahip çıkma dereceleri birebir belirleyecektir. Ancak tüm yükün kamu kurumlarına yüklenmesi de anlamlı değildir. Çünkü toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeler sadece hükümetin ve yerel düzeyde yönetim birimlerinin kontrolünde bir kavram değildir. Toplumun tabanından destek alabildiği ölçüde başarı şansı artan bir uygulamadır. Sivil toplum kuruluşları, kadın dernekler vb. kuruluşların desteği vatandaşların bütçeye olan ilgisi ve katılımı bağlamında önem taşır.

Politik vaatler ancak uygulanmaları için yeterli fona sahip olduklarında başarılabilirler. Bütçe hükümetin en önemli politika aracıdır ve yeterli fon ile desteklenmediği zaman hiçbir politika yeterli olmayacaktır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politik vaatlerin yeterli bütçe ödenekleri ile desteklendiği ölçüde yoksulluk azaltıcı ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlayıcı bir araç niteliğine kavuşur.

Uygulamanın başarısını etkileyen bir diğer unsur ise ölçümdür. Yeterli veri desteğinden yoksun ölçümler ile toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçe hazırlamak güçtür, başarısızlıkla sonuçlanır. Toplumsal cinsiyete ayrıştırılmış verilerin kamunun hizmet verdiği ve gelir edindiği her alanda toplanması uygulamanın başarısına doğrudan etki etmektedir. Net, doğru, açık şekilde ölçülemeyen bir toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşılık politika hazırlanamayacağı açıktır.

KAYNAKLAR

AL, Ü., G. (2002), *Türkiye’de Kadına Yönelik Kurumsal Politikalar: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Olanak ve Sınırlılıkları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları A.B.D., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BUDLENDER, D., SHARP, R., ALLEN, K. (1998), *How to do a Gender Sensitive Budget Analysis: Contemporary Research and Praticce*, Birleşik Krallık.

BUDLENDER, D.; ELSON, D.; HEWİTT, G.; Mukhopadhyay (2002), *Gender Budgets Make More Cent*, Commonwealth Secretariat, S. 155-156,
<http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%257BBE440E9C-4B8C-408E-B862-E28610A579F6%257D_GBMC%25201%2520Understanding%2520GB.pdf>, 12.01.2011.

CANSIZ, H. (2009), *Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye'ye İlişkin Öneriler*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Council of Europe (2005), *Gender Budgeting-Final Report of a Group of Specialists*,
<[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG-S-GB\(2004\)RAPFIN_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG-S-GB(2004)RAPFIN_en.pdf)>, 10.08.2011.

Directorate General of Human Rights (2005), *Gender Budgeting, Final Report of A Group of Specialists*,
<[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG-S-GB\(2004\)RAPFIN_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG-S-GB(2004)RAPFIN_en.pdf)>, (02.04.2009).

ELSON, D. (2003), "Gender Mainstreaming and Gender Budgeting", <<http://www.wbg.org.uk/pdf/gender-mainstreaming-and-budgetingelssonEU2003.pdf>>, 14.10.2009.

ELSON, D. (2006), *Budgeting for Women's Right: Monitoring Government Budgets for Compliance with CEDAW*, UNIFEM (United Nations Development Fund for Women), <http://www.iwtc.org/cd_finance/46_gb.pdf>, (21.01.2012).

European Women's Lobby (2004), *Gender Budgeting, An Overview by European Women's Lobby*, <<http://www.ifuw.org/uwe/docs/ewl-genderbudgeting-en.pdf>>, (11.08.2012).

KLATZER, E. (2011), *Yerel'de Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu*, TESEV Yayınları, İstanbul.

KLOT, J.; HOLVOET, N.; VİLLAGOMEZ, E. (2002), *Gender Budget Initiatives: Strategies, Concepts and Experiences*, The United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), ABD.

MERİÇ, M. (2007), "Feminizme Mali Bakış (Cinsiyete Duyarlı Bütçeler)", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, C.:44, S.:509, s.59.

NELSON, J. (1995), "Feminist and Economics", *Journal of Economic Perspectives*, Vol 9, Number 2, Spring, s.131-148.

PALMER, I. (2005), "Public Finance from Gender Perspective", *World Development*, Vol.23, No:11.

RUBİN, M., M.; BARTLE, J., R. (2005), "Integrating Gender into Government Budgets: A New Perspective", *Public Administration Review*, May/June, Vol.65, No:3.

SHARP, R. (1995), A Framework for Gathering Budget Information from Government Departments and Authorities, *Research Centre for Gender Studies*, University of South Australia.

ŞAHİN, .M. (2011), "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yazınına Kuşbakışı", *Fe Dergi* 3, Sayı 2, S.85-100, <http://cins.ankara.edu.tr/6_1.html>, 23.07.2012

TÜĞEN, K.; EGELİ, H.; ÖZEN, A. (2007), "Gelişmiş Ülkelerde Performans Esaslı Bütçe Sistemine Yönelik Reform Arayışları ve Bütçe Uygulamaları", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 44 Sayı:509.

ÜNER, S. (2008), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayını.

WEHNER, J.; BYANYİMA, W. (2004), Parliment, The Budget and Gender, http://www.ipu.org/PDF/publications/budget_en.pdf, (13.02.2010).